

Таким чином, Неовізантійський стиль (або стиль Візантійського Відродження) – напрям, для якого була характерна орієнтація на візантійське мистецтво VI–VIII століть. Найчастіше використовувався для зведення релігійних будівель. Зародився у 1840-х роках у Західній Європі. Даний стильовий напрям в основному виявлявся у храмовій архітектурі та відрізнявся наявністю напівсферичних і сферичних куполів, хрестово-купольним компонуванням, декором з мозаїкою і кам'яним різьбленням, багатим внутрішнім оздобленням і арочними вікнами. Багато храмових споруд залишилось і до сьогодні.

Джерела та література

1. Петербургские архитектурные стили Р. П. Костылев, Г.Ф. Пересторонина. Санкт-Петербург : «Паритет», 2007. – 256 с.
2. Еклектизм // Дніпро. – 2014. – №5. – С.25–27.
3. Леонтьев Д. Архитектура Украины: От античности до наших дней. Большая иллюстрированная энциклопедия. – Х. : Веста, 2010. – 224 с.
4. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття [Текст] / В. І. Тимофієнко ; Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва. – К. : Видавництво Інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. – 472 с.
5. Кириченко И. Архитектурные теории XIX века в России – М. : Искусство, 1986. – 344 с.
6. Ясевич В. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. – К. : Будивельник, 1988. – 184 с.
7. Кишинова Е. М. «Византийское возрождение» в архитектуре России / Е. М. Кишкинова. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2006 (СПб. : Типография «Наука»). – 254 с.
8. Горюнов В. С. Эклектизм и «Революция в архитектуре»: к теории историко-архитектурного процесса XIX первой трети XX века.: Дисс. доктора архит. 18.00.01 / Василий Семенович Горюнов; СПбУ. – СПб., 1994. – 404 с.
9. Иконников А.В. Историзм в архитектуре. М.: Стройиздат, 1991. – 560 с.
10. Асеева Н. Украинское искусство и европейские художественные центры (конец XIX – начало XX в.) – К. : Наукова думка, 1989. – 198 с.

УДК.726. Культурні споруди та будівлі

Дмитро Пешков
(м. Полтава)

РОЗВИТОК КУЛЬТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ПЕРЕЯСЛАВА (КІНЕЦЬ XI – ПОЧАТОК XII СТОЛІТТЯ)

У статті розглядаються шляхи розвитку культової архітектури Переяслава у період з кінця XI – початку XII століття. Визначено головні особливості та характерні риси будівельної практики (внутрішнього оздоблення храмів, екстер'єру).

Ключові слова: культова архітектура, Київська Русь, Переяслав, зодчество, культура, храм.

На території сучасної України існувало багато архітектурних шкіл. Проблема розвитку київської, чернігівської і галицько-волинської архітектурних шкіл не була позбавлена уваги науковців. Особливості існування прикордонного Переяславського князівства, недостатність збережених культових споруд зумовлюють підвищену зацікавленість дослідників до аналізу специфіки місцевої архітектурної школи. Більшість відомих пам'яток Переяслава періоду Київської Русі, в основному представленні періодом кінця XI століття – початку XII століття. Тому ця досить важлива на даний момент часу, і потребує подальшого вивчення.

Перебування Володимира Мономаха на престолі в Переяславі (1094–1113 рр.) характеризується інтенсивним кам'яним будівництвом, здійснюване за участю запрошених з Візантії майстрів. Крім прекрасних храмів, таких, як церква Архангела Михаїла закладена ще в 1089 році, тут будуються численні цивільні будівлі: стіни кам'яного міста з набраними храмами, кам'яні палати, прикрашені мозаїками, полив'яною керамікою, мармуровими колонами, і навіть лазня. Оскільки на початку XII століття В. Мономах, залишаючись князем Переяславським, одночасно займав столи в Смоленську і Суздалі, там також закладаються великі собори. Можна припускати, що будівництво здійснювалося артільями, запрошеними ним з Переяслава. Не виключено, що переяславські майстри могли прийти до Києва разом з Володимиром, який став у 1113 році великим князем. Основними відомими нам Переяславськими церквами є Михайлівська божниця в Острі, церква на Княжому дворі, Михайлівський собор, Юрієва божниця в м. Острі, «Летська божниця» Володимира Мономаха [3, с. 78-80].

Єдиною пам'яткою культової архітектури Переяслава, яка збереглася до нашого часу була Михайлівська церква в Острі. Але вона збереглася тільки частково. Залишилася апсида та частина східного фасаду. За планом, на який вказують Ассев Ю. С. і Харламов В. О., це була одноапсидна двостопна церква, підпружні арки якої спиралися на західні стовпи. Вузькі бокові нефи, певно, перекривалися чвертьциркульним перекриттям, подібно до притворів у церкві Спаса на Берестові в Києві. Перекриття Михайлівської божниці первісно могло бути таким, як у церквах Переяслава [1].

Успенська церква на Княжому дворі – тринефна, триапсидна з чотирма хрещатими стовпами в центрі і вузьким нартексом.

Серед основних відмінностей вище зазначених храмів виділяємо: за масштабом культові храми Переяслава були меншими ніж київські та чернігівські. Центральний простір у переяславських храмах був прямокутний і витягнутий по лінії храму, а не як в київських квадратний. Баня в основному будувалася на квадраті, який утворювався широкими двома, які примикали з півдня і півночі

арками, а в свою чергу із заходу і сходу арками меншого діаметра, що спиралися на нижні частини широких арок, які і перекривали центральний простір. У Михайлівській церкві вона мала лише одну грановану апсиду. Ймовірно, кутові обсяги жертovníка і дияконника були знижені, як зазвичай при складній композиції східної частини. У Переяславі повторилася ситуація, що мала місце і в Києві, і в Новгороді, деякі риси Михайлівської церкви стали характерними для подальшого місцевого будівництва. Від кінця XI ст. нам відомі залишки чотирьох храмів. Ці храми – є нове для епохи явище. Вони не були ні загальноміськими, ні палацовими спорудами, одна церква слугувала усипальницею, три інших, швидше за все, були парафіяльними. Їх композиційні рішення досить оригінальні. На місці сучасного Успенського собору на території стародавнього Переяславського дитинця, було знайдено храм, який за своїм типом примикає до пам'ятників переяславської школи кінця XI ст. Це прямокутний в плані безстовпний однефний храм. Перекриття його було не таким, як в хрестово-купольних храмах. Можливо, що воно було здійснено за допомогою двох поздовжніх арок, на які були поставлені дві поперечні арки таким чином, що посередині виходив підкупольний квадрат. Подібним чином здійснювалося перекриття в деяких псковських і молдавських церквах XV–XVI століть. В архітектурі цієї церкви видно традиції переяславського зодчества кінця XI століття. На території стародавнього переяславського посада у 1953 р. було розкопано великий шестистопний хрестовокупольний храм. За археологічними даними він був дуже схожий з архітектурою Києва. План храму близький до плану Кирилівської церкви в Києві або Канівського собору, але фасади будівлі не мали напівколон на пілястрах. Не було і лопаток на внутрішніх стінах. Західна пара стовпів під купольного квадрата мала восьмигранну форму в плані, а не хрещату. Можливо, що в цих рисах висловилися місцеві, переяславські особливості [2, с. 571].

Дані про переяславську архітектуру ми знаходимо у Раппорта П. О. Зокрема дослідник вказує про знахідки двох споруд. Перша споруда – Воскресенська церква, була трьохнефним шестистопним храмом зі сходами для підйому на хори, які були розміщені в товщі стіни. Церква має плоскі зовнішні лопатки, середня пара стовпів має шестигранну форму. В цьому виділяється особливість церкви, так як вважається, що вона була побудована на запрошення київськими зодчими, і характерні риси були не схожі на київські, а саме техніка кладки не зі скритим рядом, а одношарова; шестигранна форма, а не хрещата. Інша Переяславська церква була виявлена на місці, де колись стояла дерев'яна Успенська церква. Вона маленька, безстопна, з однією апсидою і з напівколонами на зовнішніх пілястрах. В середині XII ст. князь Мстислав Ізяславович забрав всіх

перяславських будівельників на Волинь, і монументальне будівництво в Переяславі припинилося [4, с. 58-59].

Таким чином, культова архітектура в Переяславі розвивалася за загальноруськими тенденціями, вважати її архітектурною школою питання досить дискусійне, через те що, хоч і стилістично в деяких аспектах вона була і особлива, але існувала в досить короткий проміжок часу.

Джерела та література

1. Архітектура: дерев'яна і кам'яна [Електронний ресурс] / Ю. С. Асєєв, В. О. Харламов // Ізборник. – 2003. – Режим доступу до журн.: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult12.htm>.
2. Всеобщая история архитектуры в 12 томах. – Ленинград ; Москва, 1966–1977. – С.571.
3. Гуляницкий Н. Ф. История архитектуры. Том 1. – М. : «Стройиздат», 1984. – С.78–80.
4. Раппопорт П. А. Зодчество Древней Руси. – Издательство «Наука», Ленинградское отделение, Л., 1986. – С.58–59.

УДК 94:355.02(477) «1708»

Марія Шамрай
(м. Полтава)

УКРАЇНСЬКО-ШВЕДСЬКИЙ ДОГОВІР 1708 РОКУ В ІСТОРІОГРАФІЇ

Стаття присвячена одній з найбільш резонансних та контроверсійних подій боротьби за українську державність. Аналіз проблеми зроблений на основі класичних праць, які розкривають діяльність гетьмана Івана Мазепи та його пошуки альтернативи союзу з Московією. Головний акцент зроблений на політико-правових засадах українсько-шведського альянсу та його оцінках в історіографії.

***Ключові слова:** гетьман Іван Мазепа, Карл XII, українсько-шведський договір, Гетьманщина, Північна війна.*

Проблематика українсько-шведського альянсу – багатоаспектна. Вона передбачає розгляд низки питань, зокрема, чинники розриву Мазепи з Петром I і союзу з Карлом XII, юридичний зміст союзу та причини, що унеможливили його потенційно позитивні наслідки для Гетьманату. Зосередимо увагу на розгляді одного із ключових питань – політико-правової сутності українсько-шведського трактату, місця та часу його підписання в історіографічному вимірі.

Підґрунтя для його з'ясування було закладене І. Борщаком, який у 1925 р. віднайшов у замкові Дентевіль (м. Шомон, Франція) рукопис П. Орлика «De'duction des droits de l'Ukraine» 1712 р. і згодом опублікував як оригінал, так і його переклад у «Старій Україні» (Львів).